

ისტორიის დოქტორი, ივანე ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი და უახლესი ისტორიის განყოფილების მეცნიერ-თანამშრომელი

ლეონ იულონის ქვ ბაგრატიონის პოლიტიკური კორტრატისთვის

ქვეყნის პოლიტიკური დამოუკიდებლობის დაკარგვა და ეროვნული მმართველობის გაუქმება უდიდესი ტრაგედიაა ნებისმიერი ერისთვის. ასეთი საბედისწერო პერიოდი ქართველ ერს XIX საუკუნის დასაწყისში დაუდგა. ერთმორწმუნე და საუკუნეების განმავლობაში ქართლ-კახეთის პოლიტიკურ მოკავშირედ მიჩნეულმა რუსეთის საიმპერატორო კარმა ქვეყნის დამოუკიდებლობა მაშინ გააუქმა, როდესაც რეალური მოკავშირის გარეშე დარჩენილი ქართველი ერის მიერ საკუთარი ძალებით დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა უპერსპექტივო ჩანდა.

ქვეყანაში ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა დაიწყო. რუსეთის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის დარაზმვა ტრადიციულად ბაგრატიონებმა ითავეს. ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის შესუსტების მიზნით რუსეთის ხელისუფლება 1803 წლიდან სამეფო საგვარეულოს წევრთა რუსეთში გადასახლებას შეუდგა. რუსეთის წინააღმდეგ შეუპოვარი მებრძოლები: იულონ და ფარნაოზ ბატონიშვილები ოჯახებიანად 1805 წელს რუსეთის გზას გაუყენეს. ეს უდიდესი დარტყმა იყო ეროვნული ძალებისთვის.

მთიულეთის აჯანყების (1804 წ.) ჩახშობის და რუსეთის მონინააღმდეგე ბატონიშვილების ქვეყნიდან გადასახლების შემდეგ რუსეთმა ამიერკავკასიაში პოზიციები გაიმყარა. თუმცა ქართველ ერს ფარხმალი არ დაუყრია. ისინი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ორგანიზატორებად სპარსეთში მყოფ ბატონიშვილებს: ალექსანდრე ერეკლეს ძეს, თეიმურაზ გიორგის ძეს და ლეონ (იგივე ლევან) იულონის ძეს მოიაზრებდნენ. ამის შესანიშნავი მაგალითია ბარამისა და გედეონის წერილი მირმანოზ ერისთავისადმი: „გებრძანათ ამის უარესად თქვენ თავს ნუ გაიუბედურებთო და ფუ, ჩვენს კაცობასა, რომ თუ ფარნაოზ მეფის ძე გაუბედურდება, ჩვენთვის სიკვდილი სანატრელი არ იყოს... თუ ფარნაოზ დაიჭირეს, – ალექსანდრე, თეიმუ-

რაზ და ლევან ხომ ისევ არიან“ [2, 145]. ერეკლე II-ის ვაჟი – ალექსანდრე სიკვდილის ბოლომდე დარჩა რუსეთის შეურთხებულ მებრძოლად. მას კარგად იცნობს ქართული საზოგადოებრიობა. თეიმურაზ გიორგის ძე ბაგრატიონი 1803 წელს გაიქცა სპარსეთში. იგი 1810 წლის სექტემბრის შუა რიცხვებში საკუთარი ნებით ჩაბარდა რუსებს. იგი არის ავტორი საისტორიო თხზულების „ახალი ისტორია“.

ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ღირსეული და სრულიად გამორჩეული წარმომადგენელია ლეონ იულონის ძე ბატონიშვილი. მან რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლა ადრეული ასაკიდან დაიწყო და სიცოცხლის ბოლომდე გააგრძელა. მისი სახელი უსამართლოდ არის მივიწყებული. ლეონი დაკავშირებულია ოსების 1810-1811 წლების აჯანყებასთან, რომელსაც განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს ქართველების მიერ რუსების წინააღმდეგ წარმოებულ ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში. ამ ამბოხებამ განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინა დღევანდელი დაძაბული პოლიტიკური ვითარების პირობებში, რადგანაც მის ფონზე სრულიად განსხვავებულად წარმოჩინდება ქართველებისა და ოსების ურთიერთობა.

ლეონის შესახებ პირველი საგაზეთო სტატია 1883 წელს გაზეთ „დროებაში“ დაიბეჭდა [18, 2-3]. მისი ავტორი გ. ჩოჩიშვილია. 30 წლის შემდეგ, 1913 წლის 25 დეკემბერს გაზ. „სახალხო გაზეთმა“ (№1077) კვლავ გამოაქვეყნა აკ. აბესაძის სტატია „ლევან ბატონიშვილი ოსეთში და ოსეთის ამბოხება (1810-1811 წ.)“. ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით მოწყობილ აჯანყებას საისტორიო ნაშრომებში გარკვეული ადგილი დაუთმეს მეფის რუსეთის დროინდელმა ისტორიკოსებმა: ნ. დუბროვინმა [6, 371-390], პ. ბუტკოვმა [8, 393, 395], პ. კოვალევსკიმ [7,] და ა. შ. ჩვენი აზრით, ყოველი ზემოთ მოხსენიებული პუბლიკაციის საფუძველი კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის აქტების IV და V ტომების გამოსვლა (1872, 1873 წლები) და ამ საკითხზე აქ განთავსებული მდიდარი დოკუმენტური მასალა გახდა. ლეონის ხელმძღვანელობით მიმდინარე ოსების აჯანყებას უყურადღებოდ არ ტოვებენ, თუმცა ფრაგმენტულად განიხილავენ ოსი საბჭოთა ისტორიკოსები: ს. გაბარაევი [9, 111-114], ზ. ვანეევი [10, 150-162], გ. თოგოშვილი [11, 10] და ა. შ. ლეონს ნამდვილად არ სწყალობს ქართული ისტორიოგრაფია. პირველ რიგში ვგულისხმობთ, უმაღლეს სასწავლებლებისთვის თუ საშუალო სკოლებისთვის განკუთვნილი სახელმძღვანელოების ავტორების მიერ აღნიშნული საკითხის მიმართ გამოჩენილ სრულ გულგრილობას. გარკვეულწილად ეს განპირობებულია იმითაც, რომ ქართველი ისტორიკოსები თავიანთ სამეცნიერო ნაშრომებში ლეონის და 1810-1811 წლების ამ-

ბოხების შესახებ მხოლოდ მოკლე ინფორმაციას სჯერდებიან. ლეონის, ან თუნდაც ისეთი მნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენის შესახებ, როგორსაც წარმოადგენდა ოსების 1810-1811 წლების ამბოხება, 2008 წლამდე [13, 69-94] არ არსებობდა არათუ მონოგრაფიული ნაშრომი, სამეცნიერო სტატიაც კი. ქართველი ისტორიკოსები, რა თქმა უნდა, იცნობდნენ იმ მდიდარ დოკუმენტურ მასალას, რომელიც კავკასიის არქეოგრაფიული კომისიის მიერ შედგენილ აქტებშია გამოქვეყნებული და ლეონს და აღნიშნულ პოლიტიკურ მოვლენას ეხება, თუმცა მათ დუმისლ ერთადერთი ახსნა შეიძლება მოვუძებნოთ. არავისთვის საიდუმლოებას არ წარმოადგენს, რომ საბჭოთა იდეოლოგიის პირობებში, არ იყო აღნიშნული მოვლენის ობიექტური გაშუქებისა და სწორი დასკვნების გაკეთების შესაძლებლობა. ამ საკითხზე ყალბი ისტორიის დანერას და ქართველი საზოგადოებრიობის შეცდომაში შეყვანას ქართველ ისტორიკოსთა უმრავლესობამ, როგორც ჩანს, თავი შეგნებულად აარიდა.

ვინ იყო ლეონ ბატონიშვილი? ლეონი ერეკლე II-ისა და დარეჯან დედოფლის შვილიშვილი, მათი უფროსი ვაჟის – იულონის უფროსი შვილია. დედა – სალომე, რევაზ ამილახვარის ასული იყო. ლეონს ჰყავდა ორი უმცროსი ძმა: ლუარსაბი (13 წლის 1801 წელს) და დიმიტრი და ორი და: თამარი (11 წლის 1801 წელს) და ერთიც მცირეწლოვანი (რომლის სახელი უცნობია) [1, 199-200]. ლეონ ბატონიშვილის დაბადების თარიღად, სავარაუდოდ, 1786 წელი უნდა იქნას მიჩნეული. ამ შემთხვევაში ჩვენ ვეყრდნობით ერთ-ერთ რუსულ ოფიციალურ წყაროს, რომელშიც ლეონის ასაკად 15 წელია მითითებული. დოკუმენტი დათარიღებული არ არის, თუმცა იგი მთელი რიგი მონაცემების მიხედვით 1801 წელს მიეკუთვნება [1, 199-200]. ეს კი გვაძლევს საფუძველს, ლეონის დაბადების თარიღის გამოსათვლელად ათვლის წერტილად სწორედ ეს წელი მივიჩნიოთ. ამ მოსაზრებას სხვა წყაროების არაპირდაპირი მონაცემებიც უჭერს მხარს. ჯერჯერობით ჩვენთვის უცნობია ლეონის დაბადების ადგილიც. ტრადიციულად სახელის დარქმევისას ითვალისწინებდნენ ქრისტიანული წმინდანების ხსენების დღეებს [21, 3]. ჩვენი აზრით, სწორედ ამასთან გვაქვს საქმე ლეონის შემთხვევაშიც. თუმცა არ გამოირიცხება ისიც, რომ ლეონისთვის სახელი, ერეკლე II-ის ნაადრევად გარდაცვლილი ვაჟის — ლეონის საპატივსაცემოდაც დაერქმიათ.

იულონის ოჯახი ლეონის დაბადების მომენტში თბილისში ცხოვრობდა. არსებული საისტორიო წყაროები მიუთითებენ, რომ სამეფო საგვარეულოს წევრთა სახლები ავლაბარში, ერთმანეთის სიახლოვეს იყო განლაგებული. მათ ხშირი ურთიერთობა ჰქონდათ ერ-

თმანეთთან, რაც გვაძლევს იმის თქმის უფლებას, რომ ლეონი ფაქტიურად სამეფო კარზე იზრდებოდა. ეს კი აუცილებლად გულისხმობდა კარგ განათლებას, ურყევ ქრისტიანულ რწმენას და საუკეთესო ზნეობრიობას (კაცთმოყვარეობას, თავმდაბლობას, გაჭირვებულის დახმარებას, თავგანწირვას, მოყვასის სიყვარულს და ა. შ).

სამეფო საგვარეულოს წარმომადგენლების სწავლა-განათლება მცირე ასაკიდან იწყებოდა, რომელიც ქართული წერა-კითხვის სწავლებასა და სწორი მეტყველების ჩამოყალიბებასთან ერთად ორიენტირებული იყო უცხო ენების ცოდნაზეც (უპირველესად იგულისხმება მეზობელი ხალხების ენების ცოდნა: სომხურის, თათრულის, ბერძნულის). შვიდი წლის ასაკიდან მოზარდის სწავლება სერიოზულ საფეხურზე გადადიოდა – მას, უპირველეს ყოვლისა, უნდა შეესწავლა ქართული სასულიერო და საერო მწერლობა [21, 5-7]. მართლაც, 1794 წელს მამას — იულონს, ლეონისთვის მასწავლებლად აუყვანია მთელს საქართველოში თავისი ცოდნითა და სიბრძნით განთქმული დეკანოზი იოანე ქართველიშვილი. აღნიშნული პიროვნების საყოველთაო განსწავლულობას ერთხმად აღნიშნავდნენ რუსი ოფიციალური პირებიც. იოანე ქართველიშვილი ლეონის მოძღვარიც იყო და ამდენად დიდ როლს ასრულებდა მისი ზნეობრივი სახის ჩამოყალიბებაში. იგი იულონის ოჯახში 1802 წლამდე (იანვრამდე) დარჩა, რაც გულისხმობს, რომ მისი უშუალო მონაწილეობით ლეონის სწავლა-განათლება ამ დრომდე გაგრძელდა. შექმნილი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, იოანე იძულებული გახდა იულონის ოჯახი დაეტოვებინა. სავარაუდოდ, ამ დროსვე დასრულდა ლეონის სწავლა-განათლებაც [12, 403-404].

იულონის ოჯახმა თბილისი 1795 წელს, კრწანისის ომში ქართველების დამარცხების შემდეგ, რიგით მოქალაქეებთან ერთად, დატოვა. იულონმა ოჯახი ჯერ დუშეთში, შემდეგ კი მთიულეთში გახიზნა, მცირე ხნის შემდეგ (ამავე წლის ოქტომბერში) კი ქართლში (ჯერ გორში, შემდეგ კი პატარა ლიახვის ხეობაში) გადაიყვანა [22, 73, 76]. ამ დროს ლეონი 9 წლის ყმანვილი იყო. პატარა ლიახვის ხეობაში იულონის ოჯახი სოფელ ბელოთში ცხოვრობდა. აქ იულონს ჰქონდა ციხე-სიმაგრე და სამსართულიანი სახლი. აღნიშნული სამფლობელო იულონს 1777 წელს, სამეფო დარბაზის გადაწყვეტილებით, ქსნის ერისთავებისთვის მამულის ჩამორთმევის შემდეგ, გადაეცა. ამ პერიოდში ბელოთში ქართველები ცხოვრობდნენ, თუმცა დიდი და პატარა ლიახვის ზემო წელი უკვე ოსებით იყო დასახლებული. იულონს მათთან ყოველდღიური ურთიერთობა ჰქონდა. იგი აგვარებდა მათ შორის არსებულ დავებს და სხვა ყოფით პრობლემებს. გიორგი XII-ის

გარდაცვალების შემდეგ, 1801 წლის აპრილში, იულონი ოჯახიანად იმერეთს გადავიდა და სოლომონ II-ეს შეეკედლა. მას ერთი წუთითაც არ შეუწყვეტია ბრძოლა ქართლ-კახეთის სამეფოსა და ბაგრატიონთა დინასტიის აღდგენისთვის. ამ დროს ლეონი 15 წლის იყო. იმერეთის მეფის კარზე ქვეყნის სვე-ბედზე მიმდინარე ბჭობა დიდი პოლიტიკური სკოლა იყო ლეონისთვის.

ლეონის აქტიური და უშუალო ჩაბმა პოლიტიკურ პროცესებსა და რუსეთის სანინააღმდეგო სამხედრო მოქმედებებში მთიულეთის აჯანყებას უკავშირდება. 1804 წელს ლეონი 18 წლის გახდა, ესე იგი, ქართული ტრადიციის მიხედვით, უკვე სრულწლოვანი იყო. 1804 წლის მაისში ციციანოვმა ერევანზე გაილაშქრა, რასაც მთიულეთის აჯანყება მოჰყვა. იმერეთში მყოფი იულონი და ფარნაოზი ივნისის ბოლოს ქართლში გადმოვიდნენ. რუსებმა იულონი რამდენიმე მხლებელთან ერთად შეიპყრეს. ამ დროს მასთან ფარნაოზის გარდა იყოფებოდნენ მისი შვილებიც (ლეონი და ლუარსაბი) [2, 129, 133], რომლებმაც მოახერხეს ალყიდან თავის დაღწევა. ლუარსაბი კვლავ იმერეთში დაბრუნდა, ლეონი კი ფარნაოზთან ერთად სპარსეთში, იქ მყოფ ალექსანდრე ბატონიშვილთან, გადავიდა.

სპარსეთში ლეონი უკვე მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ფიგურა გახდა და სახიფათო პოლიტიკურ თამაშებში ჩაება. შესაძლო იყო რუსეთ-სპარსეთის ურთიერთობის დარეგულირების შემთხვევაში (რომლის ცდებიც იყო XIX საუკუნის დასაწყისში) იგი ადვილად გაენირა სპარსეთის სამეფო კარს და გარიგების ობიექტი გამხდარიყო. ლეონს ხიფათი იმ შემთხვევაშიც მოელოდა, თუ სპარსეთისთვის მიუღებელ ნაბიჯს გადადგამდა. ერთი სიტყვით, ლეონის ბედი მთლიანად სპარსეთის მხარეზე იყო დამოკიდებული. ეს კარგად იცოდა მამამ – იულონი ბაგრატიონმა, რომელიც, ლეონის სპარსეთიდან გადმოყვანის და მასთან გაგზავნის მოთხოვნით, წერილს წერილზე აგზავნიდა რუსეთის საიმპერატორო კარზე და კავკასიურ ადმინისტრაციასთან [4, 110]. როგორც ჩანს, მან კარგად იცოდა თავისი ვაჟის ლეონის შეუპოვარი ხასიათი და მისი შეურიგებელი დამოკიდებულება რუსების მიმართ – ოჯახის და მამის გარეშე საქართველოში მარტო დარჩენილი ლეონი აუცილებლად ჩაებმებოდა რუსეთის წინააღმდეგ ბრძოლაში – ეს კი კარგს არაფერს უქადდა ახალგაზრდა ბატონიშვილს. იულონს უნდოდა იგი თავისთან ჰყოლოდა და ასე აერიდებინა მისთვის ხიფათი. იულონი ერეკლეს ძის შიში გამართლდა. 1804 წლის ივლისის ბოლოს და აგვისტოს დასაწყისში სპარსელებმა ციციანოვი ერევნის ბაღებთან ალყაში მოაქციეს. რუსების არმია უიმედო მდგომარეობაში აღმოჩნდა. ერევანთან სპარსელების რიგებში ალექსანდრე

ბაგრატიონის გვერდით ლეონ ბატონიშვილსაც ვხედავთ. ამავე დროს ალექსანდრეს, ფარნაოზისა და ლეონისთვის ბაბა-ხანს მიუცია 6000 რიკაბეკის მეომარი, ასევე, ყაზახების, ბორჩალოელების, შამშადილებისა და ფამბაკელებისგან შემდგარი ჯარი და „საქართველოში მყოფი რუსების წინააღმდეგ გამოლაშქრების ნება დაურთავს“ [2, 397]. ერევანთან რუსები სასწაულმა, თუ რუსული დიპლომატიის წარმატებულმა მუშაობამ იხსნა – სპარსეთის სამეფო კარზე არეულობა დაიწყო, რის გამოც აბას-მირზამ ერევანს ალყა მოხსნა და თეირანისკენ გაეშურა. რუსებმა ამიერკავკასიაში პოზიციები კვლავ გაიმყარეს, ქართლ-კახეთის განთავისუფლება კი მომავლისთვის გადაიდო.

1805 წლის ივნისში ციციანოვი უკვე სპარსეთის დედაქალაქზე ლაშქრობით და ირანული ქალაქების: მაზანდერანის და გილიანის დაპყრობით იმუქრებოდა, თუმცა ზავილევსკისთან მიწერილ წერილში აღნიშნავდა, რომ თანახმა იყო დაგეგმილი ოპერაცია შეეჩერებინა, თუკი ბაბა-ხანი რუსეთის ხელისუფლებას ალექსანდრე ერეკლეს ძეს, თეიმურაზ გიორგის ძესა და მათ ნათესავ – ლეონ იულონის ძეს გადასცემდა [2, 702, 832]. კავკასიის რუსული ადმინისტრაცია არც თუ უსაფუძვლოდ შიშობდა, რომ სპარსეთი შეეცდებოდა ლეონი მის წინააღმდეგ ქართველი ხალხის დასარაზმავად გამოეყენებინა. აქედან ირკვევა, რომ ლეონი მეტად მნიშვნელოვანი ფიგურა იყო როგორც სპარსეთის, ასევე რუსეთის მხარისთვისაც. თეიმურაზ გიორგის ძის ლეონისადმი 1810 წლის ზაფხულში მიწერილი წერილიდან ირკვევა, რომ რუსი მოხელეები კვლავ აქტიურად ცდილობდნენ ლეონის გადამბრუნებას. თეიმურაზი ლეონს აფრთხილებდა, რომ არავითარ შემთხვევაში არ შემცდარიყო და არ ჩაბარებოდა რუსებს [5, 40].

1805 წლის შემდეგ ლეონის შესახებ ცნობები ფაქტიურად არ არსებობს. ჩვენ მხოლოდ ის შეგვიძლია ვთქვათ, რომ იგი სპარსეთის შაჰის კარზე მყოფ ალექსანდრე ერეკლეს ძისა და თეიმურაზ გიორგის ძის მუდმივი ყურადღებისა და მფარველობის ქვეშ იქნებოდა. ამ უკანასკნელებს საკმაოდ მაღალი თანამდებობები ეკავათ სპარსეთის სამხედრო სტრუქტურებში. რაიმე სამხედრო თანამდებობა ჰქონდა თუ არა ლეონს, ჩვენთვის უცნობია. თუმცა ის ფაქტი, რომ ამ პერიოდში სპარსეთის ჯარებს ევროპულ ყაიდაზე, თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისად, წვრთნიდნენ ჯერ საფრანგეთის (1807 წლამდე), შემდგომ კი ინგლისის სამხედრო ოფიცრები და აღნიშნული ქვეყნების ბიუჯეტიდან საკმაოდ სოლიდური თანხები იხარჯებოდა სპარსელთა შეიარაღებისთვისაც [14, 100-111; 135-149], გვაძლევს უფლებას, დავასკვნათ, რომ ლეონი კარგ სამხედრო გამოცდილებას შეი-

ძენდა. ამაზე იზრუნებდნენ ალექსანდრე და თეიმურაზიც, სპარსეთის სამეფო კარიც და ევროპული სახელმწიფოების მისიებიც. მონაწილეობდა თუ არა ლეონი ამ პერიოდში მიმდინარე რუსეთსა და სპარსეთს შორის მიმდინარე საბრძოლო ოპერაციებში, ჩვენთვის უცნობია. ქართველ ბატონიშვილებს სპარსეთშიც და ოსმალეთშიც განსაკუთრებით უფრო ხილდებოდნენ.

ირანისა და ოსმალეთის მმართველი წრეები ხვდებოდნენ, რომ რუსეთთან ბრძოლაში გადამწყვეტი მნიშვნელობა ჰქონდა მათ მიერ დაპყრობილი ხალხის პოზიციას – კერძოდ, კი იმას ქართველები გააგრძელებდნენ რუს ოკუპანტთა წინააღმდეგ ბრძოლას, თუ დაყრიდნენ ფარ-ხმალს და შეეგუებოდნენ ბედს. სერიოზული საკითხი იყო – მოისურვებდა თუ არა საუკუნეების განმავლობაში ირანისა და ოსმალეთის აგრესიით შეწუხებული საქართველოს მოსახლეობა მათთან გაერთიანებას და რუსების წინააღმდეგ ერთობლივი გამოსვლების მოწყობას. ირანმა და ოსმალეთმა კარგად იცოდნენ ისიც, რომ რუსების წინააღმდეგ მათ სამხედრო მოქმედებას მხოლოდ და მხოლოდ ბაგრატიონი ბატონიშვილების მონაწილეობა შესძენდა ქართველების თვალში განმათავისუფლებელ ხასიათს და მხოლოდ ასე გახდებოდა შესაძლებელი ქართველი ხალხის ჩართვა ამ ბრძოლებში [13, 72]. ამის გამო სპარსეთსა და თურქეთში ქართველ ბატონიშვილებს კარგად იღებდნენ და საჭირო დახმარებასაც პირდებოდნენ.

1810 წელს ირან-თურქეთს შორის მიღწეულ იქნა შეთანხმება რუსების წინააღმდეგ ერთობლივი საბრძოლო მოქმედების შესახებ. ამ საქმეში ჯერ საფრანგეთმა, შემდგომ კი ინგლისმა ითამაშა გადამწყვეტი როლი. [1, 753-54]. შედგა სამოქმედო გეგმაც, რომლის მიხედვითაც ამიერკავკასიაში მყოფი რუსეთის ჯარებისთვის ოთხივე მხრიდან უნდა შეეტიათ [1, 76].

1810 წლის ივლისში აჯანყებულ იმერეთში ახალციხიდან დაბრუნდა სოლომონ II და სათავეში ჩაუდგა აჯანყებას. მან საათაბაგოდან ჩამოიყვანა 24 წლის ლეონ იულონის ძე ბაგრატიონი და ქართლის ჩრდილო რაიონებში შეგზავნა. მეტად მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ ოსმალეთმა და სპარსეთმა სამი ბაგრატიონიდან ლეონ იულონის ძე ამოირჩიეს და საკმაოდ ახალგაზრდა ბატონიშვილს დააკისრეს ისეთი მნიშვნელოვანი ფუნქცია, როგორც ქართველი ხალხის აჯანყების ხელმძღვანელობა იყო.

1810 წლის 26 ივნისს ლეონი უკვე ქართლში, კერძოდ კი სოფელ კეხვში იმყოფებოდა. იგი ჩასვლისთანავე შეუდგა აჯანყების სამზადისს; მან დაიწყო პროკლამაციების გავრცელება მთელ აღმოსავლეთ საქართველოში, რომლებითაც აჯანყებისკენ მოუწოდებდა

მოსახლეობის ყველა ფენის წარმომადგენელს. ლეონმა საკმაოდ სწრაფად შეძლო აჯანყებულთა შეკრება, მისი ხელმძღვანელობით აჯანყებულები ცხინვალში მდგომ რუსულ გარნიზონს დაესხნენ თავს [23, 77].

1810 წლის 5 სექტემბერს ახალქალაქთან რუსებმა სასტიკად დაამარცხეს ოსმალთა ჯარი. სექტემბერში ხანისწყალთან სოლომონ II-ეც დამარცხდა. სოლომონი ახალციხეში გადავიდა. ამის შემდეგ ლეონი ფაქტიურად მარტო აგრძელებდა ბრძოლას რუსეთის წინააღმდეგ. რუსებს ხელ-ფეხი გაეხსნათ ქართლის ჩრდილოეთ რაიონებზე შეტევისთვის. 1810 წლის სექტემბრის ბოლოს რუსეთის კავკასიურმა ადმინისტრაციამ ლეონის და აჯანყებული ოსების დასასჯელად გაგზავნა პოლკოვნიკი სტალი. 30 სექტემბერს პატარა ლიახვის ხეობაში მოხდა სისხლისმღვრელი ბრძოლა რუსთა ჯარსა და 2000 ოსს შორის, რომელიც ამ უკანასკნელთა დამარცხებით დამთავრდა [4, 648]. ოსები ჯავის ხეობაშიც დამარცხდნენ. მოხდა სასტიკი ანგარიშსწორება. რუსებმა ოცი სოფელი დანვეს, დაანგრიეს საგვარეულო კომპეხები. რუსების შესაჩერებლად ამ ხეობის მოსახლეობამ გაგზავნა 12 უხუცესი, მათ მიესაჯათ თბილისის ქუჩებში ყელზე ხმალჩამოკიდებულებს გაეელოთ, რის შემდეგაც ტორმასოვმა შეინყალა ისინი [4, 648]. რუსებმა ქართველი თავადებიც დასაჯეს: ლუარსაბ მაჩაბელი რუსეთში გაგზავნეს. ბაადურ ბორტიშვილი კი თბილისის საპყრობილეში მოკვდა [23, 77]. 1811 წლის 7 თებერვალს გორში ჩამოახრჩვეს თოხ და ბიბო სანაკოშვილები და კასია, მათი ოჯახები კი ციმბირში გადაასახლეს. 1810 წლის ოქტომბერში საქართველოს მთავარმმართველმა ტორმასოვმა უბრძანა პოლკოვნიკ სიმონოვიჩს, რომ შეეკრა იმერეთისა და ქართლის ჩრდილოეთი რაიონების დამაკავშირებელი გზები. ლეონი იძულებული გახდა დვალეთში წარას ხეობაში გადასულიყო [23, 77].

ახალგაზრდობის მიუხედავად ლეონი გასაოცარ პოლიტიკურ სიმწიფეს იჩენდა. ეს პირველ რიგში ვლინდებოდა მისი დამოკიდებულებიდან იმ საკითხების მიმართ, რომელიც ქვეყნის ინტერესებს ეხებოდა. როდესაც მის წინაშე დადგა არჩევანი ოჯახი, თუ ქვეყნის ინტერესები, მან უყოყმანოდ მეორე აირჩია. ნიშანდობლივია, რომ მან ახლობლებთან კავშირი მაშინვე განწყვიტა, როგორც კი იულონი ტყვედ ჩავარდა. ლეონი, ალბათ, არ იწონებდა მამის და ბიძის მიერ ოჯახების რუსეთში წაყვანასაც. იგი არ პასუხობდა მამის წერილებს, ცივად ხვდებოდა და უპასუხოდ ტოვებდა მასთან მისული ახლობლების ნებისმიერ შეთავაზებას მისი რუსეთის მხარეს გადასვლის შესახებ. ლეონისთვის რუსეთთან მოლაპარაკება ყოველად მიუღებელი იყო

და ქართველი ერისთვის იმის მანიშნებელი იქნებოდა, რომ მათ ქვეყნის დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლა შეეწყვიტათ და რუსების ბატონობას შეგუებოდნენ.

ადამიანური სისუსტეებიდან ლეონისთვის განსაკუთრებით მიუღებელი ლალატი და ორპირობა იყო. შექმნილ პოლიტიკურ სიტუაციაში აღნიშნულ მანკიერებებს განსაკუთრებით მძიმე შედეგების მოტანა შეეძლო. მაშინ როდესაც ქვეყნის გადარჩენის ერთადერთი გზა ქართველი ერის ერთიანობა იყო, ლალატის ერთეულ შემთხვევასაც ერში უნდობლობა და გათიშულობა შეეძლო დაეთესა. ლეონმა იცოდა, რომ მის საქციელს მაგალითის ძალა ჰქონდა, ამიტომ იგი განსაკუთრებით სასტიკად ექცეოდა მოლალატეებს. ლეონის საქართველოში გადმოსვლის შემდეგ რუსეთის ხელისუფლება მის შეპყრობას სწორედ მასთან დაახლოვებული პირების მოსყიდვით ცდილობდა. ცნობილია ლეონის მიერ დასჯილი იერემია ბაგრატიონის ისტორია, რომელიც ლალატისთვის ჩერქეზეთში იქნა გაყიდული [4, 119-120].

ლეონის ბიოგრაფიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქის – ანტონ II-ის რუსეთში გამგზავრებასთან დაკავშირებულ მოვლენებს. ანტონ II-ის რუსეთში გამგზავრებას რუსეთის საიმპერატორო კარი 1810 წლის ზაფხულისთვის გეგმავდა. საქართველოს მთავარსარდალ ტორმასოვისთვის ცნობილი გახდა, რომ ლეონ იულონის ძეს გზიდან მისი გატაცება ჰქონდა განზრახული. ამის გამო რუსეთის კავკასიურმა ადმინისტრაციამ სიფრთხილის განსაკუთრებულ ზომებს მიმართა. შემუშავდა მთელი რიგი პუნქტები. რუსებს უნდა გადაემოწმებინათ აღნიშნული ხმები. საბოლოოდ, ანტონ II თბილისიდან პეტერბურლს 1810 წლის 3 ნოემბერს გაემგზავრა. ლეონ ბატონიშვილის მხრიდან მისი გატაცების შიშით რუსეთის ხელისუფლებამ იგი კაზაკთა გაძლიერებული დაცვით გააცილა. ანტონ II რუსეთში აღესრულა [4, 161-162; 15].

ლეონი სპარსეთისა და ოსმალეთის წარმოგზავნილი და მათ მიერ დაფინანსებული იყო. მიუხედავად ამისა იგი მაინც ახერხებდა დამოუკიდებელ მოქმედებას. დოკუმენტური მასალიდან ირკვევა, რომ ლეონი, რა თქმა უნდა, ანგარიშს უწევდა ირანსაც და ოსმალეთსაც. თუმცა ის ფაქტი, რომ აჯანყების რამდენიმეგზისი დამარცხების შემდეგ სპარსეთის შაჰისა და ახალციხის ფაშის არაერთი თხოვნა, – დაეტოვებინა საქართველო, – ლეონმა უპასუხოდ დატოვა და საქართველოში დარჩა, მიუთითებს იმაზე, რომ ლეონი საკმაოდ ნეგატიურად იყო განწყობილი ამ სახელმწიფოების მიმართ და არ ენდობა მათ მესვეურებს.

ლეონი არ უშინდებოდა გაჭირვებას. მას დიდი ხნის განმავლობაში უკიდურესი გაჭირვების ატანა უწევდა [4, 115], თუმცა სხვა სახელმწიფოში ფუფუნებაში და უზრუნველად ცხოვრებას თავის ქვეყანაში სიღუხტირეში ყოფნას არჩევდა.

ლეონი ხალხში სიყვარულითა და ერთგულებით სარგებლობდა. ამის დადასტურებაა ის ფაქტი, რომ იგი ალყიდან ყოველთვის ახერხებდა თავის დაღწევას და რუსები მრავალი მცდელობის მიუხედავად ვერ ახერხებდნენ მის შეპყრობას. დოკუმენტური წყაროები მოწმობენ, რომ რუსეთის ხელისუფლების მხრიდან საკმაოდ სერიოზული სასჯელის მიუხედავად, როგორც მაღალი, ასევე დაბალი სოციალური ფენის წარმომადგენლები, უყოყმანოდ, აშკარად თუ ფარულად, ეხმარებოდნენ და ერთგულობდნენ მას.

ერთგულებას ლეონიც საპასუხო გრძნობით პასუხობდა. იგი ითვალისწინებდა ოსი ხალხის მდგომარეობასაც, რომლის წინააღმდეგაც რუსები სასტიკ ზომებს მიმართავენ: ამყოფებენ ეკონომიკურ იზოლაციაში, ფიზიკურად უსწორდებოდნენ, ოჯახიანად ასახლებდნენ ციმბირში, აპატიმრებდნენ მათ და მათი ოჯახის წევრებს. დასჯის ერთ-ერთ ზომას ჩამოხრჩობა წარმოადგენდა. ოს მოსახლეობას განსაკუთრებულ ზიანს სადამსჯელო ექსპედიციები აყენებდა, რომლის დროსაც რუსები ცეცხლს უკიდებდნენ ოსების სოფლებს და ნათესებს, ანგრევდნენ საგვარეულო კომპებს... ლეონმა საქართველო მხოლოდ მაშინ დატოვა, როდესაც მისი აქ ყოფნა ფაქტიურად შეუძლებელი და ძალიან საშიში გახდა როგორც მისთვის, ასევე ოსებისთვის. რუსებისგან შევიწროვებულმა ლეონ იულონის ძემ ახალციხეში წასვლა გადაწყვიტა. გზად ბორჯომის ხეობაში, გოგიას ციხესთან, შეისვენა, სადაც ქართლს სათარეშოდ მომავალი ლეკების მსხვერპლი გახდა.

ლევანის აღსასრულის შესახებ ბაგრატი ბატონიშვილი წერს: „წელსა 1812, ოკტომბრის 26, წარემართა ახალციხეს... ძე იულონისა ლეონ. მისრულნი ესე ხეობაში პეტრესა ციხესა, ისტუმრეს ლეკთა. რა ლეონს არა ჰყვა კაცი გარნა სამისა და რა განუსვენეს, მძინარე ლეონ მოკლა ლეკმან და სხვანიცა მისთანა მყოფნი მოსწყვიტნეს... განძარცვეს იგი და წარიღეს ახალციხეს. მხილველმან მეფემან სოლომან იცნა იარალი მისი. ჰკითხა ლეკთა და სცნა სიკვდილი მისი. დიდად დამძიმდა მეფე სოლომან სმენისა ამისთვის და აუნყა ესე ფაშასა ახალციხისასა. მაშინ ფაშამან შეიპყრნა ლეკნი იგი და მოაშთო ძელთა“ [17, 117-118; 16, 43].

ბაგრატიონთა სამეფო სახლის წარმომადგენლის მკვლელობა არც დალესტნელებმა აპატიეს თავიანთ თანამემამულეებს. ბაგრატი

ბატონიშვილი წერდა: „მსმენელთა დაღესტანსა შინა ლეკთა ინყინეს ესე, რეცა დადებად სისხლისა სამეფოსა სახლისა საქართველოისა. სოფლის მის კაცთა ჰქმნეს აბოხი და სრულიად მოსწყვიტნეს სახლეულნი მათ ლეკთანი, რომელთა მოეკლათ ლეონ“ [16, 43].

ლეონი უკანასკნელ გზაზე გააცილა ციციშვილების ხვედურეთელმა ყმამ დიონოსიმ, რომელმაც „მეფის ასულისა მარიამის თხოვით დაასაფლავა ყინცივისის წმინდის ნიკოლოზის გაუქმებულსა მონასტერში“, მძოვრეთის ხეობაში [21, 159].

1810-1811 წლების ანტირუსული აჯანყება დამარცხდა. რუსებმა თავისი პოზიციები კავკასიაში გააფართოვეს, გავლენა კი განიმტკიცეს. გაუქმდა იმერეთის სამეფოც. ქართველი ხალხის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას განუმეორებელი ელფერი შესძინა ახალგაზრდა ლეონ იულონის ძე ბაგრატიონმა. მისი ტრაგიკული აღსასრული განსაკუთრებულ შარავანდედს მატებს მის სახელს.

დამონმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. I, Тифлис, 1866.
2. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. II, Тифлис, 1868.
3. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. III, Тифлис, 1869.
4. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. IV, Тифлис, 1870.
5. Акты собранной Кавказской Археографической комиссией, ред. Ад. Берже, т. V, Тифлис, 1873
6. Н. Дубровин, История войны и владычества русских на кавказе, т. V, Тифлис, 1887.
7. К. Ковалевский, Покоренный Кавказ, Санкт-Петербург, 1914.
8. П. Г. Бутков, Материалы для новой истории Кавказа, с 1722 по 1803 год, ч. III, Санкт-Петербург, 1869.
9. С. Габараев, Очерки истории юго-Осетии, ч. I, Цхинвали, 1969.
10. З. Ванеев, Крестьянский вопрос и крестьянское движение Юго-Осетий в XIX веке, Сталинир, 1989.
11. გ. თოგოშვილი, ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობა, 1801-1921 წწ., თბილისი, 1969.

- 12 ლ. მიქიაშვილი, იოანე ქართველიშვილის „მემუარების“ მნიშვნელობა ქართულ ისტორიოგრაფიაში, კრ: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, II (4), რედ. ავ. სონლულაშვილი, თბილისი, 2008.
- 13 მ. ტყავაშვილი, ოსების 1810-11 წლების აჯანყება ლეონ ბატონიშვილის ხელმძღვანელობით, კრებულში: ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, რედ. ავ. სონლულაშვილი, II (4), 2008.
- 14 ზ. შარაშენიძე, ირანის შინაპოლიტიკური ვითარება და საგარეო ურთიერთობანი XIX საუკუნის დასაწყისში, თბილისი, 1984.
- 15 ვ. გურული, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება (1811-1814), <http://burusi.files.wordpress.com/2009/06/p1000977.jpg>
- 16 ნ. ჯავახიშვილი, გრიგოლ I – უკანასკნელი ქართველი მეფე, თბილისი, 2008.
- 17 დავით ბატონიშვილი, ახალი ისტორია, ბაგრატ ბატონიშვილი, ახალი მოთხრობა, თ. ლომოურის გამოცემა, თბილისი, 1941.
- 18 გ. ჩოჩიშვილი, გაზ. „დროება“, 1883, XI, 20, №234.
- 19 აკ. აბესაძე, ლევან ბატონიშვილი ოსეთში და ოსეთის ამბოხება (1810-1811 წ.), გაზეთი „სახალხო გაზეთი“, 1913, 25 დეკემბერი, №1077.
- 20 ალ. ბენდიანიშვილი, ქართული ეროვნული სახელმწიფოს განვითარების ეტაპები, თბილისი, 2006.
- 21 პლ. იოსელიანი, ცხოვრება გიორგი მეცამეტისა, რედ. აკ. განჯრელია, თბილისი, 1978.
- 22 იოანე ქართველიშვილის მემუარები, ტექსტი გამოსცა ა. იოსელიანი, თბ., 1952.
- 23 თეიმურაზ ბაგრატიონი, ახალი ისტორია, ტექსტი გამოსაცემლად მოამზადა და საძიებლები დაურთო ლ. მიქიაშვილმა, თბილისი, 1983.

MziaTkavashvili

Doctor of History, Ivane Javarhishvili Tbilisi State University, Ivane Javarhishvili Institute of History and Ethnology, Researcher Scientist of the Department Modern and Contemporary History

Political Portrait of Leon Bagrationi

Summary

In the beginning of XIX c. Russian Emperor Aleksander I abolished Old Georgian State structure and the Bagrationis royal dynasty.

The Georgian people have never put up with this event and continued their fighting against the Russian management. They were led by Bagrationi Princes.

In 1810 rebellion seized Imereti and Northern part of Kartli. Imereti rebellion seized was led by Solomon II, and Kartli rebellion by 24-year-old Leon Iulonis-dze Bagrationi.

Leon Iulonis-dze Bagrationi was born approximately in 1786. He was well educated. Leon was in Persia in 1804-1810 years.

1810-1811 anti-Russian movements took place in the Northern Caucasus as well. At the same period Iran and Turkey began attacks. The Russians managed to stop them. Solomon II was also defeated.

Rebellion was still going on in northern region of Kartli. At the end of July the rebels majority of which were represented by the Ossetians, attacked the Russian garrison in Tskhinvali, then they retreated and strengthen themselves in Kartli mountains. The Russians organized military expedition against them.

In summer of 1811 Leon made his way to Akhaltsikhe. But on the way he was killed by a Lek who came to Kartli for robbery. Akhaltsikhe Pasha punished the murderer unmercifully.

Leon was buried in Kintsvisi, in St. Nikiloz monastery.